

2017 | 1

■ A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK ÉRTESÍTŐJE

■ A TARTALOMBÓL

- *CSÁKÓ JUDIT*
KANCELLÁRIA ÉS TÖRTÉNETÍRÁS
A 14. SZÁZADI MAGYARORSZÁGON
- *KOVÁCS VIKTÓRIA*
LELESZ PATRÓNUSAI
- *KITANICS MÁTÉ–HANCZ ERIKA–TÓTH TAMÁS–
PAP NORBERT*
A TURBÉKI KEGYTEMPLOM
TÖRÖK ELŐZMÉNYE
- *RADA JÁNOS*
A KULTÚRHARC RETORIKÁJA
ÉS A PROTESTANTIZMUS
- *KÁRBIN ÁKOS*
AZ OSZTRÁK–MAGYAR BANK
ÉS A VALUTAREFORM ELŐZMÉNYEI
- *TURBUCZ DÁVID*
PIŁSUDSKI MEGÍTÉLÉSE MAGYARORSZÁGON
- *VÁMOS PÉTER*
MAGYAR GEOFIZIKUS EXPEDÍCIÓ KÍNÁBAN
1956–1962
- ÁDÁM MAGDA (1925–2017)

TÖRTÉNELMI SZEMLE

TÖRTÉNELMI SZEMLE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI
KUTATÓKÖZPONT TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK ÉRTESÍTŐJE
LIX. ÉVFOLYAM, 2017. 1. SZÁM

Szerkesztők

TRINGLI ISTVÁN (felelős szerkesztő)

FÓNAGY ZOLTÁN, OBORNI TERÉZ, PÓTÓ JÁNOS, ZSOLDOS ATTILA (rovatvezetők)
GLÜCK LÁSZLÓ (szerkesztőségi munkatárs)

Szerkesztőbizottság

FODOR PÁL (elnök),

BORHI LÁSZLÓ, ERDŐDY GÁBOR,

GLATZ FERENC, MOLNÁR ANTAL, ORMOS MÁRIA,

OROSZ ISTVÁN, PÁLFFY GÉZA, PÓK ATTILA, SOLYMOSI LÁSZLÓ,

SZAKÁLY SÁNDOR, SZÁSZ ZOLTÁN,

VARGA ZSUZSANNA

A szerkesztőség elektromos postája: tortenelmiszemle@btk.mta.hu

---

TARTALOMJEGYZÉK

TANULMÁNYOK

Kitanics Máté–Hancz Erika–Tóth Tamás–Pap Norbert: A turbéki kegytemplom török előzményének kérdése	1
Kárbin Ákos: Az Osztrák–Magyar Bank és az 1892. évi valutareform előzményei	19
Vámos Péter: Baráti segítség és önerőre támaszkodás. Magyar geofizikus expedíció Kínában 1956–1962	47

MŰHELY

Csákó Judit: Kancellária és történetírás a 14. századi Magyarországon. Kutatástörténeti áttekintés	77
Kovács Viktória: Lelesz patrónusai	103
Rada János: A kultúrharc retorikája és a protestantizmus magyarországi röpiratokban	129
Turbucz Dávid: Pilsudski megítélése Magyarországon a két világháború között	145

MÉRLEG

Kondomínium: a kora újkori történelem és irodalom határvidékén (<i>Gőzsy Zoltán–Varga Szabolcs</i>)	163
--	-----

MEGEMLÉKEZÉS

Ádám Magda (1925–2017) (<i>Borhi László</i>)	173
--	-----

Az Osztrák–Magyar Bank és az 1892. évi valutareform előzményei

Az Osztrák–Magyar Monarchia megalakulásakor a kiegyezésben részt vevő felek rögzítették, hogy az elavult ezüst- helyett a stabil aranypénzrendszerre kívánják valutájukat alapozni. A reformra azonban még huszonöt esztendő t kellett várni. A Monarchia a nemzetközi piacgazdaság nyomására megérezte a reform szükségességét, és csatlakozott a nemzetgazdaságokat összekötő aranystandardrendszerhez. Az ipari forradalommal járó robbanásszerűen növekvő kereskedelemnek egyik meghatározó eleme ugyanis a stabil valuta volt. Az ingadozó valutában történő fizetés olykor előnnyel járt, és extra bevételre tehetek szert a külföldi piacokra termelő kereskedők és gazdálkodók. Amint azonban a Monarchia valutája gyengülni kezdett, a folyamat a visszájára fordult, és az exportőrök veszteséget könyvelhettek el. A birodalom érdekét szolgálta tehát, hogy a többi nemesfémhez képest a stabil aranyhoz szabja valutáját. Az arany megjelenése az államok pénzrendszerében nem egyedi jelenség, hanem a 19. század második felének globális, tendenciózus folyamata, amely nemcsak az európai, hanem a tengerentúli országokban is lejátszódott.

A Monarchia pénzügyi gárdája 1889 februárjában kezdte meg a valutaszabályozással kapcsolatos előkészületeit. Ausztriában az Eduard von Taaffe által vezetett kormányban Julian Dunajewski lengyel származású miniszter irányította a pénzügyeket 1880 és 1891 között. Mellette működött kiváló segítője, Anton von Niebauer osztályfőnök. 1891. február elején az uralkodó menesztette Dunajewskit, és helyébe Emil Steinbachot nevezte ki pénzügyminiszterré. Magyarországon Wekerle Sándor vitte a pénzügyeket a Tisza-, Szapáry- és maga vezette kormányokban. Mellette ugyancsak működött segítő Láng Lajos államtitkár személyében.

Az osztrák és a magyar pénzügyminisztérium vezető munkatársai a valutaszabályozás előkészítése során még nem tudták, hogy mit jelentsen a valutareform. A készfizetések megkezdését? Az ezüstvaluta korábbi pozíciójának visszaállítását, netán rehabilitációját? Vagy jelentse azt, hogy egy új úton induljanak el – melynek alapján értelmet nyer a valutaszabályozás kifejezés –, vagyis az arany meghonosítását a pénzrendszerben? Amennyiben az aranyat választják pénzüik alapjául, akkor mit kezdjenek az óriási mennyiségű olcsó ezüstkészlettel? Vajon a Monarchia képes-e a *tiszta aranyvaluta* megteremtésére, vagy a tetemes mértékű ezüstje miatt

csak az úgynevezett *sánta aranyvalutát* tudja megvalósítani?¹ Egy vagy több esetben hajtsák-e végre az aranyalapú pénzrendszerre való áttérést? Hogyan áll majd mindehhez a jegybank? A reform megindításakor leginkább ezek a kérdések foglalkoztatták az események résztvevőit.

Az aranyalapra való áttérést a birodalom jegybankja nélkül nem lehetett volna keresztülvinni. A következőkben azt mutatjuk be, hogy a reform előkészítésében, a részletkérdések kidolgozásában milyen szerepe volt a jegybanknak.

Az Osztrák–Magyar Bank megalakulása

I. Ferenc császár minisztere, Johann Philipp von Stadion gróf kezdeményezésére 1816-ban hozták létre az Osztrák Nemzeti Bankot, így ez az intézmény lett az Osztrák Császárság jegybankja. A kiegyezéskor nem tudtak új, dualisztikus alapon átszervezett bankot szabadalmazni, ugyanis 1862-ben a bank szabadalmát 14 évre meghosszabbították.² Kizárólagos jogosultsága csak a banknak volt a bankjegyek kiadására, jogának a szavatolása azonban nem került bele a kiegyezésbe. Erről az osztrák kormány külön egyezményt kötött a bankkal 1862-ben. Angol mintára az 1862. évi egyezményt bankaktának nevezik. A porosz háború finanszírozásakor 1866-ban az osztrákok a bank adósságát 80 millió forintban határozták meg, ekkorra összeggel tartozott az állam a banknak. Az 1860–1870-es évek a bankkérdéssel kapcsolatos egyezkedés időszakát jelentette, a bank ugyanis a kiegyezéssel előállt helyzethez nem tudott alkalmazkodni.

A kiegyezés jogilag lehetőséget adott Magyarországnak, hogy jegybankot állítson fel, de lényegében úgy született meg a kiegyezés, hogy a jegybankügyet nem rendezte. A kérdés átmeneti rendezéséről Vöslauban kötött megállapodást Lónyay Menyhért és Franz Becke pénzügyminiszter 1867. szeptember 12-én. Egyezményükben kimondták: amíg a Monarchia két része nem köt újabb egyezséget az osztrák pénzügyekről, és nem hoz új törvényes határozatot a bankjegyekről, addig a magyar minisztérium kötelezi magát arra, hogy Magyarországon külön jegybankot nem állítanak fel, és az Osztrák Nemzeti Bank által kibocsátott bankjegyek kerülnek forgalomba. Ezeket a bankjegyeket minden közpénztárnál el kellett fogadni.³ Határoztak arról is, hogy az Osztrák Nemzeti Bank köteles Magyarorszá-

1 Sánta aranyvaluta (németül hinkende Goldwährung, angolul limping standard, franciául étalon boiteux): „Az a valuta, melynél a törvényes fizetési eszköz csak egy fémből készül, de valamely régebbi pénzrendszerből megmaradt, másik fémből készült érme is korlátlan mennyiségben fogadandó el a forgalomban.” Ld.: Révai Nagy Lexikona. XVI. Révai Testvérek Irodalmi Intézet Rt., Bp., 1924. 547.

2 *Kövér György*: Az Osztrák Nemzeti Bank működése és az Osztrák–Magyar Bank alapításának előzményei, 1851–1878. Az Osztrák–Magyar Bank, 1878–1914. In: A Magyar Nemzeti Bank története. I. Az Osztrák Nemzeti Banktól a Magyar Nemzeti Bankig 1816–1924. Szerk. Bácskai Tamás. Közgazdasági és Jogi Kiadó, Bp., 1993. 162.

3 A dualizmus korában közpénztárként tartották számon például a következő intézményeket: Állampénztár, Katonai pénztár, Gyámhatósági pénztár.

gon annyi bankfiókot felállítani, amennyit a magyar minisztérium szükségesnek tart.⁴ Megállapodtak abban is, hogy az Osztrák Nemzeti Bankot felruházzák azzal a joggal, miszerint a Monarchia mindkét felében kölcsönt adhat értékpapírokra, valamint a tőzsdén jegyzett részvényekre és kötvényekre is.

A magyar politika és a hétköznapi élet is behatóan foglalkozott a jegybank helyzetével, illetve felállításának a lehetőségével. A magyar kormányok önálló Magyar Nemzeti Bankot szerettek volna, azonban erről az osztrákok hallani sem akartak.

A leendő „Ausztia–Magyarország Bankja” felállításáról a Monarchia kormányai között 1877 januárja és áprilisa között folytak tárgyalások.⁵ Nem jutottak megegyezésre, sőt az 1877 decemberében lejárt szabadalmat újra és újra hónapokkal kellett meghosszabbítani egészen 1878 júniusáig.⁶ A Monarchia politikai szerkesztésén nem lehetett változtatni, viszont a változó körülményekhez hozzá kellett igazítani a gazdasági élet kereteit. Így a vám- és kereskedelmi szerződés 1878-ban esedékes megújítása mellett a jegybank szabadalmát dualisztikus alapon újították meg. Ausztriában 1878. június 17. és 21. között tárgyalták a közös jegybank felállításáról szóló törvényjavaslatot, amelyet elfogadtak.⁷ A közös jegybankot 1878 és 1887. december 31. között szabadalmazták. Az Osztrák–Magyar Bank alakuló ülését 1878. június 26-án tartotta.

Az Osztrák–Magyar Bank felépítése és működése

Az Osztrák–Magyar Bank működését az 1878. évi XXV. törvénycikk határozta meg. A bank élén a főkormányzó állt, akit az osztrák és a magyar kormányok, pontosabban azok pénzügyminiszterei javaslatára nevezett ki és iktatott be az uralkodó. A közös jegybank első kormányzója Alois Moser lett. Az intézmény fennállása alatt a következő személyek töltötték be a főkormányzói posztot: Alois Moser (1878–1892), Kautz Gyula (1892–1900), Leon Biliński (1900–1909), Popovics Sándor (1909–1918), Ignaz Gruber (1919) és Alexander Spitzmüller (1919–1922). A banknak két főintézete, más szóval igazgatósága volt, az egyik Bécsben, a másik Budapesten, melyek élén egy-egy alkormányzó állt, akiket az osztrák és a magyar pénzügyminiszterek neveztek ki, azon 3-3 személy közül, akiket a bank főintézetei

4 *Kövr Gy.*: i. m. (2. jz.) 204.

5 *Leonhardt Gusztáv*: Az Osztrák–Magyar Bank igazgatása 1878–1885. Franklin, Bp., 1886. 4. (A banknak ez a kiadványa megjelent német nyelven ugyancsak a főtírkár összeállításában: *Gustav Leonhardt*: Die Verwaltung der Oesterreichisch-ungarischen Bank 1878–1885. Hölder, Wien, 1886.)

6 *Evelyn Kolm*: Die Oesterreichisch-ungarische Bank im Spannungsfeld der Nationalitätenkonflikte. In: Auf Heller und Cent. Beiträge zur Finanz- und Währungsgeschichte. Hrsg. Karl Bachinger–Dieter Stiefel. Ueberreuter, Frankfurt–Wien, 2001. 226–227.

7 *Friedrich Gottas*: Ungarn im Zeitalter des Hochliberalismus. Studien zur Tisza-Ära (1875–1890). Österreichische Akademie der Wissenschaften, Wien, 1976. 115.

külön-külön ajánlottak.⁸ A bécsi és budapesti igazgatóságoknak 8-8 igazgatója volt, élükön az alkormányzóval.

Az Osztrák–Magyar Bank első osztrák alkormányzója Wilhelm von Lucam⁹ lett (bár nagyon szeretett volna főkormányzó lenni), a magyar alkormányzó pedig Fest Imre.¹⁰ A bank legfelső szervezete a főtanácsból állt, amelynek elnöke a főkormányzó, tagjai pedig a két alkormányzó és a 12 főtanácsos voltak. A főtanács osztrák főtanácsosainak osztrák állampolgároknak (bécsi lakos), a magyar tagjainak magyar állampolgároknak (budapesti lakos) kellett lenniük. A főtanács tagja, valamint határozatainak végrehajtója volt a vezértitkár, avagy főtítkár. Szavazati joggal nem rendelkezett, de minden főtanácsülésen és végrehajtó bizottsági ülésen részt vehetett és javaslatokat tehetett az ügyekkel kapcsolatban, amit jegyzőkönyveztek. Az osztrák és magyar kormányok a főtanács és az igazgatósági ülésekre kormánybiztost és egy helyettesét delegáltak.¹¹

A bank feladata volt a jegy kibocsátáson túl a váltók, szelvények és értékpapírok leszámítolása, kézi zálogkölcson kiállítása, letétek őrzése és kezelése, pénzt elismervényre, valamint rövid lejáratú váltókra és értékpapírokat folyószámlára átvenni, utalványokat kiállítani, bizományi üzletet vezetni, továbbá állami kötvények beváltása, arany- és ezüstérc vásárlása, ugyanígy külföldi váltókban külföldi piacról fémet venni, jelzálogkölcson és záloglevél, valamint a bank saját zálogleveleinek adása, vétele.

Kezdetben a banknak Ausztriában 23, Magyarországon 15 fiókintézete működött. Az Osztrák–Magyar Bank tízéves első szabadalma 1887. december 31-én járt le. Az időpont végét nem várta meg a két kormány, hanem 1887 májusában újabb tíz évvel meghosszabbították a jegybank szabadalmát 1897. december 31-ig.¹² A közös bank második szabadalma alatt kezdett hozzá a Monarchia a valuta-szabályozásához. Kezdetben a bank nem támogatta a reformot, ez azonban a későbbiekben megváltozott. Az 1891. évi személycseréket követően és főképpen az 1892. évi kormányzótáváltás következtében egy új koncepció bontakozott ki, melynek már része volt az elavult pénzrendszer megreformálása.

8 *Leonhardt G.*: i. m. (5. jz.) 7.

9 *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950*. V. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften – Böhlau, Wien – Graz, 1993. 339.

10 *Jirkovsky Sándor*: Az Osztrák–Magyar Monarchia jegybankjának története. Athenaeum, Bp., 1944. 171.

11 *Leonhardt G.*: i. m. (5. jz.) 8.

12 *Mecenseffy Emil*: Az Osztrák–Magyar Bank igazgatása 1886–1895. Franklin, Bp., 1896. 6. (A banknak ez a kiadványa is megjelent német nyelven ugyancsak a főtítkár összeállításában: *Emil von Mecenseffy*: Die Verwaltung der Oesterreichisch-ungarischen Bank 1886–1895. Hölder, Wien, 1896.)

Osztrák kezdeményezés a Monarchia valutaügyének helyreállítására

A valuta ügyével kapcsolatban először az osztrák pénzügyminiszter fordult magyar kollégájához 1889. február 26-án.¹³ Az 1880-as évek második felében a Monarchiában tervbe vették a valuta helyreállítását, rendezését, a „Herstellung der Valuta” hosszús műveletét. A reformmal kapcsolatos levelezés titkos volt. A 1887. évi vám- és kereskedelmi szerződés kimondta, hogy amint a kedvező nemzetközi helyzet azt lehetővé teszi, összehívják a bizottságokat a valuta helyreállításával kapcsolatosan. Az osztrák minisztériumban alkalmasnak találták a nemzetközi pénzügyi helyzetet arra, hogy a Monarchia akut problémájáról, nevezetesen a pénzügyi elszigeteltségről és a készfizetés beindításáról a magyar féllel egyeztessenek. A valutakérdés már 1879 óta tárgyát képezte a két minisztérium közötti levelezésnek és tárgyalásnak.¹⁴ Anton von Niebauer osztályfőnök javasolta azt, hogy az erről szóló iratanyagot rendezzék össze, valamint a rendezéshez szükséges feltételeket ellenőrizzék, majd ezek alapján fogalmazzák meg azokat a kérdéseket, amelyek az ankét alapját képezhetik.¹⁵ Előterjesztésében az is szerepelt, hogy a tanácskozássra csak tapasztalt, hozzáértő és megbízható személyeket hívnak meg, valamint az Osztrák–Magyar Bank megbízottait.¹⁶

Wekerle – ekkor már mint pénzügyminiszter – Niebauer vitaindítónak tekinthető levelére hét hónapon keresztül nem reagált, így az osztrák pénzügyminiszter ismételten a magyar pénzügyminiszterhez fordult az ankétok megszervezésével kapcsolatban. Niebauer újabb – kulcskérdéseket felvető – 1889. október 8-án kelt küldeményében tett fel kérdéseket Wekerlének.¹⁷ Egyebek mellett szólt arról, hogy

13 Österreichisches Staatsarchiv (Bécs; = ÖStA), Finanz- und Hofkammerarchiv, k.k. Finanzministerium, Präsidium (= FHKa FM Präs.) Zl 870/1889. Julian von Dunajewski (Anton von Niebauer aláírásával) Tisza Kálmánhoz. Bécs, 1889. február 26. (Tervezetként az előadói felvezetve. A levelet minden valószínűséggel 1889. február 25-én postázták Budapestre szigorúan bizalmas megjegyzéssel.)

14 A 19. század második felében az európai államok nagy része áttért a stabilitást és biztonságot nyújtó aranypénzrendszerre. Korábban az ezüst és az arany között mesterségesen 1:15,50 arányban állították fel az értékarányt, azonban az 1870-es évek elején Észak-Amerikában művelés alá vont ezüstbányák ontották Európába az olcsó ezüstöt, ennek következtében a két fém közötti értékarány felbomlott. Az ezüst a Monarchiába áramlott, ahol érmévé verték és átváltották az értékesebb papírforintra. Ennek következtében az ezüstveretést Magyarországon magánszemélyek számára 1879 óta betiltották. Így formálisan a Monarchiának papírvalutája lett, amely többet ért, mint az ezüstérme.

15 A 1887. évi XXIV. törvénycikkben újrafogalmazták a kiegyezésben már korábban rögzítésre került aranystandardigényt, azonban annak bevezetése előtt ankétokat, tanácskozásokat kellett tartani. Így megszervezésükben 1889-ben már másfél éves késésben voltak a pénzügyminisztériumok. Azokat valóban megtartották külön-külön, magyar részről 1892. március 8–10-én, osztrák részről pedig 1892. március 8–17. között.

16 ÖStA FHKa FM Präs. Zl 870/1889. Julian von Dunajewski (Anton von Niebauer aláírásával) Tisza Kálmánhoz. Bécs, 1889. február 26.

17 ÖStA FHKa FM Präs. Zl 4780/1889. Julian von Dunajewski (Anton von Niebauer aláírásával) Wekerle Sándorhoz. Bécs, 1889. október 8. (Tervezetként az előadói felvezetve.)

a reform kivitelezésében az Osztrák–Magyar Banknak is részt kell vennie, és annak megbízatását tisztázni kell.

Kautz Gyula, az Osztrák–Magyar Bank alkormányzója (1883–1892) egyértelműen megfogalmazta, hogy mit jelenthet a valuta rendezése, illetve annak milyen módzatai lehetségesek:

1. A valuta helyreállítását a papírpénz kényszerárfolyamának megszüntetése által és az ezüstoffizetések beindítása, „fölvétele” alapján képzelte el.¹⁸
2. Ha a Monarchia nem az ezüstvalutát akarná, akkor a valuta alapját meg kell változtatni.
3. A számítási érmeegység csak akkor lesz megfelelő, ha az árszói okozta teher csökken, ha a forint értéke és fizetőereje növekszik. A legnagyobb fontossággal ez bírt a külföldi tartozások kamatainak tekintetében.¹⁹

Kautz jegyzeteiben Niebauer osztályfőnök 1889 augusztusában kifejtett gondolataira reflektált. Az alkormányzó szerint a valutareformot végre lehetett volna hajtani másfél év alatt, ugyanis nézetei szerint az akár 1891 januárjára már kész is lehetett volna.²⁰ Kautz szerint a jegybanknak meg kell ismernie a nehézségeket, mielőtt beleegyezne a reformba, illetve a privilégiumok meghosszabbításába. Véleménye szerint eleinte a kormányoknak csak a bankszabadalmakról kell tárgyalniuk a bank képviselőivel. „A valutareform egész műveletét biztos alapra kell helyezni, hogy az állam és a bank tudja hányadán állnak egymással.”²¹ Kautz szerint komolyan kell venni a valutarendezést, mivel ha az nincs alaposan megtervezve, akkor könnyedén összeomolhat a valutarendszer, és ez a Monarchiát hosszú évekre szégyenletes helyzetbe hozná.

18 Tiszta aranyvalutát sokáig csak Angliában használtak (1774-től), azonban a 19. század második felében csaknem valamennyi fejlett nyugat-európai állam áttért az aranyvalutára. A valutafém általános értékmérő funkciót töltött be, emellett mindennapi fizetőeszköz is volt. A forgalomban lévő pénz nagy részét a fém pénz alkotta a század végéig, amelynek névértéke azonos volt belső értékével, vagyis az általa tartalmazott nemesfém világgiazi árával. Az ércérték és a névérték azonosságát a valutafém korlátlan veretési szabadsága biztosította. Az ércpénzek mellett megjelentek a papírpénzek, bankjegyek is, melyeknek a korabeli pénzelméletek szerint teljes összegükben (valójában csak jelentős részükben) fedezettel kellett rendelkezniük a jegybank nemesfémkészlete által. A bank ezeket bármikor köteles volt ércpénzre és nemesfémre átváltani és fordítva is. Ezt a pénzügyi tranzakciót nevezzük *készfizetésnek*. A jegybankok a készfizetést csak statáriális helyzetekben szüneteltethették, úgymint háború és válságok idején.

19 Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára (Budapest), Kézirattár (= MTAKK) ms. 1201–1206. Kautz Gyula: Bank és valutarendezéssel kapcsolatos jegyzetek [arany, ezüst, valuta, árszói, kamatláb stb.], lapkivágatok: ms. 1201/1. Valutarendezés és Bankunk (elvek) Theoretikusokkal és általánosokkal I. „A valutarendezés jelenti nálunk”.

20 MTAKK ms. 1201–1206. Kautz Gyula: Bank és valutarendezéssel kapcsolatos jegyzetek [arany, ezüst, valuta, árszói, kamatláb stb.], lapkivágatok: ms. 1201/1. Valutarendezés és Bankunk (elvek) Theoretikusokkal és általánosokkal I. „Reflexiók Niebauer aggályaira”!

21 Uo.

Wekerle az osztrák pénzügyminiszter leveleire (február 26., október 8.) 1889. december 9-én reflektált.²² Megírta, hogy Láng Lajos pénzügyminisztériumi államtitkár még azon a héten Bécsbe készül, ezért őt bízta meg azzal, hogy a nevében megbeszéléseket folytasson és a magyar minisztérium álláspontját a valutaüggyel kapcsolatban képviselje. Ezt a megbeszélést 1889. december 13-ra tervezték.

Bécsben 1889 decemberének közepén valóban tartottak egy titkos megbeszélést az osztrák pénzügyminisztériumban, amelyről Niebauer írásos feljegyzést készített.²³ A tanácskozáson magyar oldalról Láng Lajos, osztrák részről Anton von Niebauer vett részt.

Először Láng fejtette ki a magyar pénzügyminisztérium álláspontját. Véleménye szerint az aranyvalutára való áttérés miatt az ezüstöt csekélyebb mértékben szükséges forgalomba hozni. Az értékviszony az osztrák értékű forint esetében úgy alakulna, hogy 80 aranykrajcár lenne egyenlő 1 forinttal, amely egyenlő 2 frankkal. Láng azzal folytatta nyilatkozatát, hogy a fenti reláció rögzítése érdekében az Osztrák–Magyar Banknak azonnal meg kell kezdenie az arany vásárlását, hogy a pénzügyi beavatkozás költségeit viselni tudja.

Niebauer reflektált Láng felvetésére az Osztrák–Magyar Bank azonnali nemesfémvásárlásával kapcsolatban, miszerint ázsioja van az aranynek, és az államjegyeknek nincs meg a szükséges fedezete. Az egyik legélesebb ellentétet Niebauer és Láng között az ezüst kurrens kérdése képezte. Láng ellenezte az ezüst kurrenst, mely újabb ezüstveretést eredményezett volna, ami csekélyebb értékkel bírt, viszont a pénzügyi igazgatásnak nyereségként szolgált volna, továbbá a fennmaradó ezüst a kettős vagy az ezüstvaluta-rendszer visszatérésének a veszélyét hordozta magában.

A megbeszélés résztvevői egyöntetűen a frankvaluta mellett döntöttek, így a reform során azt kívánták meghonosítani.

Az aranystandard igénye

Időközben 1889. december 11-én a bécsi Kereskedelmi és Iparkamara tanácskozást tartott, melynek témája a valuta kérdése volt.²⁴ Ott abban állapodtak meg, hogy a valuta szabályozása jótékony befolyást gyakorolna a kereskedelemre és az iparra.²⁵ A kamara a reform végrehajtását és az anyagi áldozat költségeinek a vise-

22 ÖStA FHKA FM Präs. ZI 5895/1889. (nr. 3444/P.M.) Wekerle Sándor Julian von Dunajewskihez. Budapest, 1889. december 9.

23 ÖStA FHKA FM Präs. ZI 581/1890. Anton von Niebauer saját kezűleg az előadói-bejegyzete le az 1889. december közepén tartott titkos megbeszélésen elhangzottakat.

24 *Richard Lieben*: Bericht der I. Section betreffend die Frage der Valutaregelung. Wien, am 11. December 1889. H. n., é. n.

25 *Richard Lieben*: [Referat über die Regelung der Valuta.] Referat des Herrn Kammerrathes Richard Lieben über die Regelung der Valuta. Erstattet an die niederösterreichische Handels- und Gewerbekammer am 17. Juni 1889. H. n., é. n.

lését ajánlotta az államnak. Szerintük a valutareform csak a tiszta aranyra való átmenet esetén lehet előnyös. Javasolták, hogy az átálláskor a mindennapi aranyárfolyamat vegyék figyelembe. Döntöttek arról is, hogy a kamara elküldi javaslatait a kereskedelmi és a pénzügyminisztériumoknak.

A Láng–Niebauer találkozóval egy időben Dunajewski is lépéseket tett az ügy előmozdítása érdekében, és tájékozódott a témában. 1889. december 13-án azt a szakvéleményt kapta Richard von Liebentől, a bécsi Kereskedelmi és Iparkamara szakértőjétől, hogy a modern pénzügypolitika csak az aranyvalutára alapozhat.²⁶ Az ezüstveretést be kell szüntetni, és az aranyvalutát törvényileg az osztrák pénz alapjává kell tenni, a Monarchiában forgalomban lévő ezüst egy részét vissza kell tartani, másik részét pedig aranyra kell váltani – javasolta von Lieben, aki azzal zárta mondanivalóját, hogy amennyiben a Monarchia a közép-európai gazdasági tér aktív szereplője kíván maradni, és a kereskedelmi igényeinek eleget kíván tenni, úgy azt csak az aranyalap biztosíthatja.

Mi legyen a Monarchia ezüstjének a sorsa?

Siegfried Pressburger *Az Osztrák Jegybank* című nagyszabású monográfiájában arról olvashatunk, hogy Wekerle Sándor 1889. december 24-én kelt Dunajewskihez címzett levelével vette kezdetét a levelezés és az egyeztetés a valuta szabályozásáról.²⁷ Már láttuk, hogy valójában jóval korábban, 1889 februárjában megindultak az egyeztetések a reform előkészületeivel kapcsolatban.

Wekerle, mint a késő Tisza-kabinet pénzügyminisztere a Pressburger által említett levelében említést tett a Láng Lajos és Anton von Niebauer megbeszélése során felvetett elképzelésekről.²⁸ Wekerle aggasztónak tartotta, hogy az osztrákok még mindig nem tettek le az ezüstpénz kibocsátásáról, hiszen az ellentétben áll a tiszta aranyvaluta-rendszerrel. Úgy gondolta, hogy ez bimetallizmushoz vezet, így az aranyvalutát nehezen lehetne bevezetni. Nem várt lépés volt számára, hogy Láng Lajos elfogadta az osztrák pénzügyminisztériumnak azt a javaslatát, hogy az államjegyeket 150 millió forint értékben kivonják a forgalomból, amivel az Osztrák–Magyar Bankot arannyal elláthatnák, és így az ezüstforint ellentételezését forgalomba hozhatnák.

Wekerle levelére Dunajewski 1890. február 1-jén válaszolt, melyben bővebben szólt az államjegyek kérdéséről.²⁹ Dunajewski fenntartással fogadta Láng elképzelését, melyben a 212 millió forint államjegyállományból 100 millió kivoná-

26 *Wolfgang Fritz*: Finanzminister Emil Steinbach – Der Sohn des Goldarbeiters. LIT, Wien–Berlin, 2007. 128.

27 *Siegfried Pressburger*: Das Österreichische Noteninstitut 1816–1966. Zweiter Teil. Zweiter Band. Die Österreichisch-Ungarische Bank. Oesterreichische Nationalbank, Wien, 1972. 554.

28 ÖStA FHKA FM Präs. Zl 581/1890. Wekerle Sándor Julian von Dunajewskihez. Budapest, 1889. december 24. (Nincs iktatószáma.)

29 ÖStA FHKA FM Präs. Zl 581/1890. Julian von Dunajewski (Anton von Niebauer aláírásával) Wekerle Sándorhoz. Bécs, 1890. február 1. (Tervezetként az előadóiívbe felvezetve.)

sát és arannyal történő alátámasztását javasolta, azaz csak 112 millió forint maradna forgalomban kényszerárfolyam nélkül. Itt Dunajewski egyértelműen megfogalmazta, hogy amennyiben ezt így hajtják végre, akkor osztrák részről nem sikerül a valutaszabályozás. Dunajewski kifejezte, ha az 1 forint = 2 frank értékarányt fent kívánják tartani, akkor 212 millió forint államjegy beváltása esetén 424 millió frankra van szükség. Egyes számítások szerint az ezüstpótlás átveretéséhez és az új érték alatti ezüstérmére pedig 50 millió frank szükséges. Így fedezetként nem tarthatja meg ezüstkészletét az Osztrák–Magyar Bank, a készleten lévő ezüstérméit arany ellenében átadja. Niebauer széljegyben megjegyezte, hogy jelenleg a bank trezorjában nincs ezüstrúd. Dunajewski az amerikai ezüstpénzvásárlási törvénytől várta a megoldást.

Wekerle majd négy hónappal később, 1890. május 29-én válaszolt Dunajewski levelére.³⁰ Megírta, hogy az Amerikai Egyesült Államok tervbe vette a *Bland–Allison Bill* felújítását.³¹ Wekerle remélte, hogy az újabb amerikai ezüstpénzvásárlási törvényt elfogadják, mert akkor a bankkal kötendő megállapodás érdekei egybeesnek, tehát a bank ezüstkészletének nagy része, amilyen gyorsan csak lehetséges, eladhatóvá válik.

Az Amerikai Egyesült Államok kormánya különböző intézkedésekkel próbálkozott az ezüst világpiacon manipulálni. 1890. július 14-én megszületett az úgynevezett *Sherman-Act*, melynek nyomán a korábbi ezüstpénzvásárlási törvényben megszabott mennyiséget megduplázták, így a kincstárnak havonta 4,5 millió uncia ezüstöt kellett vásárolnia.³² Az ezüst ára a törvény életbe lépése után néhány hónapon keresztül emelkedett. Nemzetközileg azonban a törvényi szabályozás nem hozott tartós emelkedést.

Wekerle május végi levelére Dunajewski 1890. június 20-án válaszolt.³³ Dunajewski is szólt az Amerikai Egyesült Államok ezüstbeszerzési akciójáról. Úgy gondolta, hogy bár az új amerikai törvény még nem született meg az ezüstpénzvásárlással kapcsolatban, ami e tekintetben a Monarchia helyzetét is új alapokra helyezné. A Monarchia törekvéseit az ezüstkészlet eladása tekintetében nagy elővigyázatossággal kell kezelni. A fentebb említett kérdésnek kizárólagos megítéléséhez – vajon elvessek-e egy bizonyos mennyiségű ezüst kurrens forgalomban tartásának ötletét – még ki kell várni a megfelelő pillanatot.

30 ÖStA FHKA FM Präs. Zl 3137/1890. Wekerle Sándor Julian von Dunajewskihez. Budapest, 1890. május 29. (Iktatószám nélkül, magánlevélként.)

31 Az Amerikai Egyesült Államok kongresszusa 1878-ban elfogadta a Bland–Allison Billt. A törvény előírta havonta 2 millió dollár értékben az ezüstpénzvásárlást az államokban. Az amerikai kormányzat ettől az intézkedéstől várta az ezüst árának az emelkedését a nemzetközi piacon.

32 *Guido Thiemeyer: Internationalismus und Diplomatie. Währungspolitische Kooperation im europäischen Staatensystem 1865–1900.* Oldenbourg, München, 2009. (Studien zur Internationalen Geschichte 19.) 192.

33 ÖStA FHKA FM Präs. Zl 3137/1890. Julian von Dunajewski (Anton von Niebauer aláírásával) Wekerle Sándorhoz. Bécs, 1890. június 15. (Magánlevélként továbbítva. Az eredeti levelet csak június 20-án keltezték.)

Dunajewski a 312 millió forint mennyiségű államjegyet kiindulópontként vette, mely mellett 100 millió forint értékben sóbányautalványok³⁴ is forgalomban voltak. 1889 első félévében államjegyből a következő címletek voltak forgalomban: 50 forintosból 125 millió forint, 5 forintosból 120 millió forint és 1 forintosból 67 millió forint értékben. A nagy értékű 50 forintos államjegyeket mindenképpen arany ellenében kellett kivonni az Osztrák–Magyar Bank trezorjaiban található ezüstérméért. A bank ezüstje legalább 160 millió forintot tett ki, így ez az összeg az államjegyekkel együtt összesen 285 millió forintot jelentett, amely összeg az 1 forint = 2 frank reláció esetében 570 millió frank volt aranyban. A bank 160 milliónyi ezüstjéből 20 millió forintot tartanának meg ezüst kurrensként a forgalomban.

Az Osztrák–Magyar Bankkal való tárgyalások előkészületei

Wekerle az ankéttal, valamint a valuta helyreállításával kapcsolatban 1890. szeptember 9-én válaszolt Dunajewski június 20-án kelt levelére.³⁵ Elismerlte az ezüst kurrens kérdését, azt azonban az új amerikai ezüstfelveárlási törvény sorsától tette függővé, és kérte, hogy annak hatásairól egy későbbi megbeszélés alkalmával egyeztessenek.

A továbbiakban a német valutaviszonyra reflektált. Ha a Német Birodalom csak veszteséggel tudta az ezüsteladást végrehajtani, úgy a Monarchia milyen módon küszöbölhetné ki azt? – tette fel a kérdést. Wekerle kijelentette, hogy minél alacsonyabb lesz Londonban az ezüst ára, annál nagyobb vesztesége lesz a Monarchiának. Az amerikai ezüstfelveárlási törvény közvetlen hatása az ezüst árának emelkedése volt, amely az ezüstkészlet küszöbön álló eladásának veszteségét alacsonyra redukálta volna. Véleménye szerint ezt a kedvező pillanatot ki kell használni, és ebben Dunajewski támogatását kérte.

Kifejtette, hogy az ezüstkérdést meg kell fontolni, különösképpen az Osztrák–Magyar Bank ezüstállományának minden mennyiségű vert és teljes értékű általános forgalomban lévő érméjének a sorsát. Wekerle szerint Dunajewski abból a feltételezésből indult ki, hogy a Monarchia mindkét államnak 160, sőt 165 millió ezüstállományát a bank egyszerűen aranyra váltja át. Itt megjegyezte, hogy ő más véleményen van, és annak alapján a valutaszabályozás műveletét könnyebben és olcsóbban lehet végrehajtani. A valutaszabályozásból az Osztrák–Magyar Banknak lényeges és kézzelfogható előnyei származhatnának. Ha a bank saját terheit

34 A sóbányautalványokat 1848-ban az osztrák kormány bocsátotta ki a gmundeni, ausseei és halleini sóbányák bekebelezett zálogjegyei alapján, 30 millió forint értékben. 1890-ben már közel 100 millió forint értékű sóbányautalvány volt forgalomban.

35 ÖStA FHKA FM Präs. ZI 4623/1890. Wekerle Sándor Julian von Dunajewskihez. Budapest, 1890. szeptember 9. (Magánlevélként.)

ezüstállományának aranyra váltásával vállalná át, valószínűleg megmaradna egy bizonyos mennyiségű kiveretett ezüstérme-mennyiség, amely korábban forgalomban volt. Ez a mennyiség Wekerle nézete szerint arannyal kiváltható lenne.

A magyar pénzügyminiszter sürgette, hogy gondoskodjanak a bank ezüstjének értékesítéséről, mivel nincs garancia arra, hogy az ezüst mennyisége tovább növekedjen. A valutaszabályozás legnagyobb akadályát az ezüstkincs értékesítésében látta. Az ebből származó veszteség jelentősnek tűnt, de ezen abban az esetben lehetett változtatni, ha az ezüst kurrens ötletét alkalmazzák. Ha a Monarchia mindkét államának terhelés nélkül sikerülne a bank ezüstjét aranyra cserélnie, akkor lényeges lépést tenne a kérdés megoldásában. A legnagyobb nehézség kiküszöbölhető lenne, és az aranystandard megvalósítása, amely közel fél évszázada húzódik, szavatolná a pénzügyek rendjét. Az ezüst árának emelkedése a valuta rendezésében egy esetben lehet az állam segítségére, amelyet még hónapokkal korábban nem is remélhettek, nevezetesen az amerikai ezüstoffvásárlási törvény révén. Veszélyes lenne kívánni, hogy más ezüstvalutával rendelkező országok az ezüstkészletüket egy új ezüstspekuláción keresztül értékesítsék. Alig lehetne megbecsülni a piacokra áramló ezüst mennyiségét, és azt még az amerikai ezüstoffvásárlási törvény sem tudná hatástalanítani. Az értékes időt a Monarchia nem hagyhatta kihasználatlanul, így a bankkal ezüstkincsének eladásáról minél hamarabb meg kell állapodnia – állt Wekerle levelében, aki a felmerülő kérdéseket személyes megbeszélés során kívánta tisztázni, ezért a következő héten Láng Lajost Bécsbe küldte.

A valutareform előkészítésével kapcsolatos egyeztetések ugyan a két pénzügyminisztérium között már 1889. február 26-án megkezdődtek, de az általuk oly sokszor emlegetett jegybank ügyeivel folytatott tárgyalásokra csak 1890. szeptember 17-én és október 6-án került sor.

Titkos megbeszélések az Osztrák–Magyar Bank ezüstkészletének eladásáról

A Wekerle által előirányzott találkozót Bécsben tartották meg, 1890. szeptember 17-én, ahol arról tárgyaltak, hogyan lehet a jegybank ezüstkészletének egy részét aranyra váltani.³⁶ Láng Lajos államtitkár és Enyedi Lukács osztálytanácsos már 1890. szeptember 15-én Bécsben voltak, és Láng aznap Dunajewskivel már egyeztetett is a magyar pénzügyminisztérium álláspontjával kapcsolatban. Ennek lényege az volt, hogy egységes szellemben kezdjék meg a bank ezüstkészletének eladásával kapcsolatos tárgyalásokat. Az osztrák pénzügyminiszter nem zárkózott el a magyar javaslattól, vagyis a bank ezüstkészletének aranyra cserélésétől. Ellenben Lángot minden felmerülő kérdésével a valutaszabályozás referenszvé párhónapja kinevezett Friedrich von Winterstein miniszteri tanácsoshoz

36 ÖStA FHKA FM Präs. Zl 4623/1890. Staatssekretär Láng Dienstreise nach Wien (Tervezetként az előadói-be felvezetve.)

utalta. Mivel a jegybank ezüstállományának külföldi piacon történő cseréje, illetve egyébként maga a valutaszabályozás titkos műveletek voltak, így érthető Dunajewski óvatossága és a sajtónyilvánosság kerülése. „Minthogy a miniszter beszéd közben az újságírók kíváncsiságából származható bajokra is utalt, előadtam hogy én mellesleg a fogyasztási adó terheit tanulmányoznám, ami mind szemmel láthatólag és feltűnőbb, igen alkalmas a leselkedők félrevezetésére” – jegyezte fel utóbb a magyar államtitkár.³⁷

Másnap tovább folytak az előkészítő egyeztetések, és Láng megismerhette a valutaszabályozásért felelős osztrák kollégáját: „Beszéltem Winterstein miniszteri tanácsossal, aki valamivel eleveőbb ember, mint az öreg Niebauer. Talán ennek köszönhető, hogy már (!) holnap összejövünk a bank embereivel.”³⁸ Winterstein az ankétok elhalasztását javasolta az ezüstpiacon bekövetkezett változás miatt, ugyanakkor Láng szorgalmazta, hogy azokat még 1890-ben megtartsák.

Így került sor arra a megbeszélésre, amelyen Láng Lajos államtitkáron és Enyedi Lukács osztálytanácsoson kívül részt vett Friedrich von Winterstein miniszteri tanácsos, valamint Alois Moser főkormányzó betegsége miatt az Osztrák–Magyar Bank alkormányzója, Karl von Zimmermann és főtíkára, Gustav von Leonhardt.

Erről az eseményről a jegybank levéltára semmilyen feljegyzést nem őriz, csak az Österreichisches Staatsarchiv pénzügyminisztériumi anyagában található egy jegyzőkönyvi fogalmazvány, azonban az is csak a szeptember 17-ei tanácskozáson elhangzottakat rögzítette. A kormányok küldöttei elmondták a jegybank képviselőinek, hogy a londoni ezüstpiacon megfelelő áron cserélhetnék a bank ezüstkészletét aranyra. Szerintük a csere előreláthatólag olcsóbb lenne, mint a reláció, magyarul kevesebb lenne a veszteség.³⁹ Az arány kialakítása a Monarchia valutájának helyreállítása kapcsán folytatott megbeszéléseken, az addigi ezüst kurrens pénz és a bevezetendő új arany kurrens közötti törvényileg megállapított szám szerint fog történni.

Erre a bank mindkét képviselője egyöntetűen azt válaszolta, hogy egy ilyen fajta átváltás a bank számára súlyos következményekkel járna, egyrészt a fémkészlete csökkenésével, másrészt mérlege romlásával. A bank könyvei szerint 1 ezüstforint, mely 100 krajcárra oszlott, az átváltáskor azonban a londoni piacon csak 96 krajcárt ért volna. Másrészt az átváltott font sterlingről a könyvelési alapelvek szerint a bank csak az ezüstrrel egyenértékű 10 forintos 21,5 krajcár

37 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (Budapest; = MNL OL), Pénzügyminisztériumi Levéltár, K 255 Elnöki iratok 328. csomó, 6. tétel. 2223/P.M. Láng Lajos Wekerle Sándorhoz. Bécs, 1890. szeptember 15.

38 MNL OL K 255 328. csomó, 6. tétel. 2224/P.M. Láng Lajos Wekerle Sándorhoz. Bécs, 1890. szeptember 16.

39 A reláció a két fém – az arany és az ezüst – közötti mesterségesen megállapított arányszám, melyet az európai országok, vagyis a Monarchia is a század közepétől használtak, úgy, mint az 1:15,50, azonban az ezüst folyamatos elértéktelenedésétől ez a szám az 1890-es évekre már 1:19,78-ra módosult.

(analóg reláció 20 frank = 8 forint 10 krajcár) számlát állíthat ki.⁴⁰ Leonhardt és Zimmermann szerint amennyiben az akkori árfolyam mellett váltanak be az ezüstforintot aranysovereignre, úgy a banknak 13%-os vesztesége keletkezne.⁴¹ Láng arra sarkallta a bank tisztviselőit, hogy az ezüstkészletet adják el, és ne várják meg a valuta rendezését. A bank részéről további aggályokat vetett fel az arany és az ezüstforint osztrák veret közötti törvényesen megállapított reláció – 1:15,50 – elévülése, amelyen véleményük szerint ténylegesen változtatni kell. Zimmermann és Leonhardt megjegyezték, hogy a bank a kezdetek óta ezt a relációt tartotta fent, változtatni ezen úgy lehetne, ha a kormánykasszák az aranyérméket az új reláció szerint fizetnék majd ki. A bank képviselői aggodalmukat fejezték ki, mivel véleményük szerint az egész művelet egy nagy ezüstspekuláció lenne, amelyet kizárólag a csökkenő ezüstárra alapoztak. Ezért azonban sem a bank tisztviselői, sem a bank nagytanácsa nem vállalhatja a felelősséget a bank részvényesei előtt.

A hivatalos megbeszélést követően Láng, Enyedi és Leonhardt tovább folytatták a tanácskozást. A főtitkár továbbra is hajthatatlannak tünt az átlagárfolyam tekintetében, és elvetette Enyedi ötletét az ezüstkészlet valós árfolyamon történő eladásáról is. Ugyanakkor kijelentette, hogy amennyiben a veszteséget 0,5–1% között lehet tartani, úgy a bank is belemegy a tranzakcióba.⁴² „Erre ismét azt válaszoltam – írta utóbb Láng Lajos –, hogy ha mai arany készletét helyezi be a bilanzba, még egy százalék veszteség sem lesz.”⁴³

A két pénzügyminisztériumi tisztviselő különbözőképpen értékelte a találkozót, illetve annak eredményeit. Niebauer szabadságából visszatérve értesült a banktisztviselőkkel történt egyeztetésről. Kautz Gyulától azt tudta meg, hogy Wekerle hibázott, mivel „túl messze ment a dologban”.⁴⁴ Leonhardt is ugyanezt mondta Niebauernek. Ugyanakkor Láng helyén értékelte az egyeztetéseket és pozitív elmozdulást konstataált mind az osztrák pénzügyminisztérium, mind pedig a bank részéről.

A következő megbeszélésre 1890. október 6-án került sor, Siegfried Pressburger szerint ugyanazoknak a szereplőknek a részvételével, akik szeptember 17-én is tárgyaltak egymással.⁴⁵ Niebauer jegyzetei szerint azonban ekkor a két pénzügyminiszter, Julian Dunajewski és Wekerle Sándor is jelen voltak.⁴⁶ A főtitkár javas-

40 A Latin Érmeunióhoz az Osztrák–Magyar Monarchia végül nem csatlakozott, noha ezüstalapú pénzrendszere volt, azonban a kereskedelmi fizetések megkönnyítésére a frankrendszer szerint 8 forintnak megfelelő 20 frankos, és 4 forintnak megfelelő 10 frankos aranyérméket veretett 1870–1892 között.

41 MNL OL K 255 328. csomó, 6. tétel. 2225/P.M. Láng Lajos Wekerle Sándorhoz. Bécs, 1890. szeptember 17.

42 Uo.

43 Uo.

44 ÖStA FHKA FM Präs. Zl 4623/1890. Staatssekretär Láng Dienstreise nach Wien. (Tervezetként az előadóiívbe felvezetve.)

45 *Pressburger*, S.: i. m. (27. jz.) 557.

46 ÖStA FHKA FM Präs. Zl 4623/1890. Staatssekretär Láng Dienstreise nach Wien. (Tervezetként az előadóiívbe felvezetve.)

latára megállapodtak abban, hogy fontos a reform alapos előkészítése, mivel az aranyvalutát nem elég pusztán bevezetni, hanem azt a Monarchiának fenn is kell tudni tartania. A valutaszabályozásnak egyik legnehezebb és megkerülhetetlen feltétele az államjegyek kivonása volt.⁴⁷ Egy kontingentált mennyiségű ezüst kurrens ellen a bank nem emelt kifogást.

Kautz későbbi jegyzeteiben védelmébe vette Wekerlét. Kifejtette, hogy Wekerle azért szerette volna, ha a bank ezüstjének eladásából származó veszteséget ugyancsak a bank viseli, mert az aranyvaluta alapján állt, és arra ekkor még nem gondolt, hogy az ezüstöt a Monarchiában is elhelyezhetik.⁴⁸

Az osztrák pénzügyminisztériumban tartott konferenciáról Heinrich Reuss, a Német Birodalom bécsi nagykövete is említést tett egyik jelentésében. Beszámolt arról, hogy mindkét pénzügyminiszter részt vett a titkos tárgyalásokon, csakúgy, mint az Osztrák–Magyar Bank képviselője. Reuss benyomása szerint a Monarchia elvetette a frankrendszer adaptációját, ugyanakkor a német márkarendszer meghonosítását is alig vette bizonyosra, habár nézete szerint a márkarendszer átültetésének semmi nem képezte volna akadályát.⁴⁹ A német követ azon az állásponton volt, hogy a valutaszabályozásról szóló tárgyalások után a Monarchia már nem tarthatja tovább fent elavult pénzrendszerét. Hivatkozott Wekerlének a képviselőházban kifejtett szándékára, hogy a valuta rendezését az 5%-os vasúti konverzióból származó kamatokkal is finanszírozni lehet.⁵⁰ Vagyis az aranyalap fedezéséhez szükséges fémmennyiség beszerzésére a Monarchiának, több mint valószínű, konverzióhoz kell folyamodnia.

Reuss jelentésében kitért Dunajewskire is, akit ugyan a valutarendezés fő ellenzőjeként tartottak számon, ám aki a rendezésben érdekelt körök, valamint a magyarok nyomására feladta ellenállását.

---

47 A jegybankot szigorú előírás kötelezte, amely szerint a bankjegyforgalom csak 200 millióval haladhatja meg az érckészletet. A valuta rendezése csak akkor vált lehetségessé, ha az állam kivonja a fedezetlen államjegyeket, ennek kapcsán az állam növelni tudja a jegybank érckészletét, hogy a fedezetlen államjegy helyébe a fedezettel rendelkező bankjegy kerüljön. Az államjegyek kivonására a kiegyezést követő két évtizedben nem került sor.

48 MTAKK Kautz Gyula hagyatéka ms. 1201–1206. Bank és valutarendezéssel kapcsolatos jegyzetek [arany, ezüst, valuta, agio, kamatláb stb.], lapkivágatok: ms. 1201/1 Valutarendezés és Bankunk (elvek) (Teoretikusokkal és általánosokkal) „Wekerle emlékirata”.

49 Politisches Archiv des Auswärtigen Amts (Berlin; = PAAA) R 8562. Kaiserlich Deutsche Botschaft in Wien. nr. 298. Heinrich VII. Prinz Reuss Leo von Caprivihez. Bécs, 1890 október 8.

50 A konverzió segítségével az államadósság csökkenthető, melynek értelmében az állam egyes törlesztendő adósságait járadékadóssággá alakítja át. Ily módon jártak el a vasúti építkezések finanszírozása kapcsán is.

Wekerle Sándor előterjesztése a minisztertanácsnak a valutaszabályozásról

1890 végén Wekerle kidolgozta a valutarendezés minden egyes apró mozzanatát, és elaborátumát 1891. január 10-én megküldte minisztértársainak, melyet a soron következő minisztertanácsai ülésen terjesztett elő.⁵¹ Wekerle levelében szolt arról is, hogy az emlékirat egy tervezet, amely még sok egyeztetést kíván az osztrák kormánnyal és az Osztrák–Magyar Bankkal.

A Szapáry-kormány következő minisztertanácsát 1891. január 15-én tartotta, ahol Wekerle szóban előadta javaslatait. A beszéd a jegyzőkönyvben 29 oldalt tett ki. Az aznapi minisztertanácson ez volt az utolsó, egyben a hatodik pont és „A tervezett valutarendezés alapelvei” címet viselte. Wekerle hat pontban foglalta össze mondanivalóját.

Az elsőben a valuta rendezetlenségéből fakadó pénzügyi és gazdasági hátrányokról szolt, a másodikban a valuta minőségének kérdéséről, a harmadikban az aranyalpra való áttérés szükségességéről beszélt. Itt fejtette ki az aranyvaluta bevezetésének feltételét. Kiemelte, hogy az Osztrák–Magyar Bank adósságait rendezni kell. A nemzetközi hitel- és fizetőképesség mérője a bank, ezért a bank legyen felkészülve minden eshetőségre. Magyarországon előtérbe kell helyezni a magánszektor fejlesztését a banki szférával szemben. A bank 80 milliós adósságának egy részét vissza kell törleszteni.

A negyedik pontban Wekerle szorgalmazta az arany mielőbbi beszerzését, amire Argentína⁵² és Románia⁵³ is képes volt, így a Monarchia is megtehetné az arany feltűnés nélküli beszerzését. Az ötödik pontban a valutarendezés javasolt módjáról esett szó. Az utolsó, hatodik pontban pedig Wekerle arról beszélt, hogy milyen költségekkel járna a valutareform. Szerinte a valutarendezés költsége 265 millió forint, vagyis 315 millió új aranyforint. Ausztria viselné a sóbányautalványok rendezéséből eredő és az államjegyek bevonásával keletkező 312 millió forintot meghaladó többletköltségek fedezését és a 80 milliós bankadósság visszafizetését. A költségek rendezéséhez Magyarország a kvóta szerinti 30%-ban járulna hozzá, amelyhez hozzátartozik a 80 milliós bankadósság törlesztése is. Wekerle szolt arról is, hogy nem támogatja a többszintű bankrendszert, és egy önálló magyar jegybank felállítását „mellőzendőnek” véli.⁵⁴ Fenn kell tartani a bank dualisztikus szervezetét és meg kell erősíteni

51 MNL OL K 255 343. csomó, 8. tétel 66/P.M. A valutaügyben készült minisztertanácsai előterjesztést tanulmányozás végett az összes m. k. miniszter uraknak megküldetik. [Levél és az emlékirat mellékletként.] Budapest, 1891. január 9. Popovics Sándor aláírásával. Wekerle január 10-én írta alá az eredeti levelet.; MNL OL K 255 358. csomó, 8. tétel. 127 oldalas tervezet a *Valuta rendezése* címmel, melynek 21 táblázatos melléklete van.

52 Az argentin kormány bevezette az aranystandardot, amelyhez a gazdaság nehezen alkalmazkodott, ugyanis kezdetben túl kevés volt a kibocsátott pénzmennyiség, ami deflációt idézett elő, viszont a pótlólagos pénzkibocsátás inflációhoz vezetett.

53 Románia az 1890. március 17-én elfogadott törvény szerint a valutájának alapjául az aranyat tette meg. A Román Nemzeti Bank 1890. március 28-án jóváhagyta azt a törvényt, melynek megfelelően a királyság csatlakozott az aranystandardrendszerhez.

54 MNL OL K 27 Minisztertanácsai jegyzőkönyvek (= MTJK), 1891. január 15. 6. pont

pozícióját. Ezért a következő öt évben vissza kell fizetni 80 milliós adósságából 50 milliót. Az aranyvalutára való áttérésből a jegybanknak előnyei származhatnak, például a reláció megállapítása után (1 forint egyenlő 2 frank) az árszínvonal emelkedésével az aranyfedezet magasabb összeget érne, a 80 milliós adósság egy részének visszafizetése esetén a bank szabadalmi idején belül annak kamatai előnyét képezik, valamint üzletköre bővülése esetén a nyeresége is fokozódhat. A bankstatútumok revíziója alkalmával az államnak nagyobb befolyást kellene biztosítani „a bank szervezetére, a kamatláb megállapítására, a forgalmi eszközök megosztására s az állami papírok mikénti lombardírozására”⁵⁵

A Wekerle által előadottakat a minisztertanács jóváhagyta, és a valutareformot közgazdasági, politikai és hadászati szempontból is megalapozottnak és szükségesnek tartotta. A pénzügyminisztert megbízták, hogy vezesse a tárgyalásokat és az eredményekről időről időre számoljon be a minisztertanácsnak. A rendezés alapja a tiszta aranyvaluta legyen és a pénzrendszer alapját a frankvaluta képezze, a szükséges arany mennyiség beszerzését pedig mihamarabb kezdjék meg. A rendezés az egész Monarchiára terjedjen ki, és tartsák fent a közös jegybankot. A bankkal meg kell állapodni a költségek viseléséről, valamint az osztrák kormánnyal, mellyel a kvóta szerinti 30:70 arányú megosztást kell figyelembe venni például a 312 milliós államjegyekből álló függő államadósság tekintetében. Határoztak arról is, hogy a 80 milliós bankadósság visszatérítendő részének 30%-át az 1878. évi XXVI. törvénycikk értelmében a magyar kormány fizetné ki.

Kautz Gyula az aranyalap híve volt, de nem mindenáron szerette volna az aranystandardot, hiszen mint alkormányzónak elsősorban a jegybank stabilitása volt a célja. Wekerle előterjesztését olvasva Kautz 11 pontban foglalta össze gondolatait az elaborátumról, illetve kérdéseket tett fel magának:

1. Mennyire áll készen a jegybank háború esetére? Van-e megfelelő ércfedezete?
2. A banknak egy háborús konfliktus esetére felkészülve óvnia kell aranykészletét.
3. Aggályos a tervezet a kamatláb esetleges visszahatásai miatt.
4. Magasan kell-e tartani a rátát, hogy más államok el ne vigyék a Monarchia aranyát?
5. A bank helyzetét alaposan rendezni kell, vagyis fel kell készíteni a valuta-szabályozásra.
6. Wekerle dicsérte a bankot mint erős hitelintézetet.
7. Később pedig elmarasztalta, mert elégtelennek tartotta bizonyos feladatokra.
8. Bank nem köteles minden terhet átvállalni az államtól.
9. Az aranyjegyek nagy részét aranyra átváltható 5 forintos papírpénzben kell a forgalomba hozni.

⁵⁵ Uo.

10. Wekerle nézetei szerint a banknak is át kellene vennie 100 millió forint értékben államjegyet.
  11. Wekerle csak 5 forintos címletben kívánta az államjegyeket forgalomba hozni?⁵⁶
- Kautz aggályai helytállóak voltak, ezeket később tisztázták.

Alois Moser főkormányzó leköszönése

A jegybank kiemelkedően fontos szerepet játszott a valutaszabályozásban, sok múlott azon, hogy ki vezeti az intézményt. Ezért lényeges fordulatot jelentett, amikor 1892 márciusában új személy került az Osztrák–Magyar Bank főkormányzói székébe.

A bank igazgatóságában még 1891 tavaszán több személyi változás történt. Az intézmény vezetőségének egy részét idős, elaggott, betegségekkel küszködő személyek tették ki. 1891. április 7-én elhunyt Gustav von Leonhardt, az Osztrák–Magyar Bank főtitkára. A bank tanácsa a megüresedett posztra a korábbi főkönyvelőt és a pénzügyi szolgálat referensét, Emil von Mecenseffy nevezte ki.

Alois Moser, a dualisztikus alapon átszervezett jegybank első kormányzója nem állt az aranyvaluta pártján. Viszont betegsége miatt a Monarchia valutaszabályozásának küszöbén már többnyire a bank működésében sem vett részt.⁵⁷ Távollétében a bankstatútumok értelmében Karl von Zimmermann-Göllheim alkormányzó vette át a helyét. Moser súlyos betegségben szenvedett, de pozíciójának feladásáról még egyáltalán nem volt szó, azt megtartotta, egészen addig, amíg lehetett. Végül hosszú betegeskedés után döntött csak arról, hogy lemond a főkormányzói tisztségéről. Ezzel a jegybank vezetőségében elindult egy folyamat, amely a pozíciók felcserélődéséhez és a paritás átrendeződéséhez vezetett.

Moser valamivel több, mint tizenhárom esztendeje töltötte be a főkormányzói funkciót. Ő vezette át az Osztrák Nemzeti Bankot a dualista szerkezetre átformált Osztrák–Magyar Bank intézménystruktúrájába, nevéhez fűződik az 1887. évi bankprivilegium meghosszabbítása. 1892 januárjára fogalmazódott meg benne a gondolat, hogy távozik a bank éléről, tehát visszavonulásának hátterében nem a sikertelenség állt.

A bank vezetői igazgatási bizottsági ülést tartottak 1892. január 20-án.⁵⁸ Moser egészségi állapotára való tekintettel bejelentette a lemondását. Előadta érdemeit, mely alapján 51 évet szolgált állami hivatalnokként, ebből 13 évet a jegybank élén.

56 MTAKK Kautz Gyula hagyatéka ms. 1201–1206. Bank és valutarendezéssel kapcsolatos jegyzetek [arany, ezüst, valuta, agio, kamatláb stb.], lapkivágatok: ms. 1201/1 Valutarendezés és Bankunk (elvek) (Teoretikusokkal és általánosokkal) „Wek.[erle] terve a valutaszabályozáshoz”.

57 MNL OL K 255 329. csomó, 8. tétel [Oesterreichisch-ungarische Bank No.: 1588] Alois Moser Wekerle Sándorhoz. Bécs, 1890. június 27.

58 Bankhistorisches Archiv der Oesterreichischen Nationalbank (Bécs; = OeNB-BHA) II/02/c. nr. 347/15. Seine Excellenz der Herr Bankgouverneur kündigt seinen Rücktritt an. Wien, 20. Jänner 1892.

Kezdeményezte az állami nyugdíja összegének, formájának és folyósításának megállapítását. A jelenlévők megbeszélték, hogy a másnap tartott nagytanácsi ülés után egy titkos megbeszélést tartanak, ahol megvitatják a jelen lévő tanácsosokkal Moser kérelmét.

1892. január 21-én titkos megbeszélést tartottak a főtanácsosokkal, ahol Zimmermann bejelentette Moser lemondását, melyet tudomásul vettek.⁵⁹ Tenenbaum és Lieben főtanácsosok tettek javaslatokat arra, hogyan jutalmazhatná meg a bank a főkormányzót. Abban maradtak, hogy a banknak ebben a különleges esetben, elfogultság nélkül kifejezésre kell juttatnia elismerését a főkormányzó felé, és az ezzel járó költségeket viselnie kell. Nyugdíjként az addigi éves fizetésének megítélését javasolták. Kifejtették azt is, hogy a bank csak akkor tudja megítélni számára azt az összeget, ha lemondása után sikeresen nyugállományba helyezik. Minderről a bank főtanácsa hoz döntést, melyet a legközelebbi nagygyűlésen a részvényesek tudomására hoznak. Erről tájékoztatják mindkét kormányt. A nagytanács titkos döntéséről a főtitkár személyesen értesítette a főkormányzót.

A legközelebbi nagytanácsot 1892. február 16-án tartották, melyen Alois Moser elnökölt.⁶⁰ Az ülést megnyitotta, és magánál tartotta a szót, majd bejelentette lemondását. Indokai között megromlott egészségi állapotát említette: „Ha igazán meggondolom, hogy a közeljövőben a bank egy nagy és nehéz feladat előtt áll, mely egy ereje teljében lévő személyt kíván, aki már többé nem vagyok.”⁶¹ Megköszönte a munkatársainak addigi támogatását. Kiemelte Zimmermann és Kautz alkormányzókat, akik a hosszú betegsége alatt helyettesítették, valamint köszönetet mondott a két pénzügyminisztériumi kormánybiztosnak és főtanácsosoknak és azon túl minden kollégájának. Ezt követően Zimmermann mondott beszédet, majd Kautz szólt, végül Winterstein, Köffinger kormánybiztosok és Mecenseffy búcsúztak a jegybankelnöktől. A beszédek végén maga is elbúcsúzott és elhagyta a termet. Zimmermann átvette az elnökséget és Mecenseffy beszámolt a január 21-én tartott titkos megbeszélés eredményeiről. Évi 8000 forintos nyugdíjat állapítottak meg, amelyet élete végéig kapna a távozó kormányzó. A bank 27. és 102. statútuma értelmében a két kormányt azonnal értesíteni kellett, így Moser leköszönéséről és nyugdíjazásáról a bank még aznap tájékoztatta a két pénzügyminisztert.⁶²

Moser levélben fordult az uralkodóhoz, melyben rossz egészségi állapotára hivatkozott: hogy szellemi ereje elhagyta és így a főkormányzói posztot felelősségteljesen betölteni nem tudja, ezért nyugállományba helyezését kéri.⁶³ A kabinetiroda a levelet az osztrák pénzügyminisztériumba továbbította, ahová

59 OeNB-BHA II/02/c. nr. 347/15. Vertrauliche Besprechung der Mitglieder des Generalathes am 21. Jänner 1892.

60 OeNB-BHA I/4b. Sitzungs-Protokolle des Generalrates nr. 350/15. [Protokoll 264.] 16. Februar 1892.

61 Uo.

62 MNL OL K 255 358. csomó, 8. tétel 556/P.M. [nr. 347.] Az Osztrák–Magyar Bank Főtanácsa Wekerle Sándorhoz. Bécs, 1892. február 16.

63 ÖStA FHKA FM Präs. Zl 858/1892. Alois Moser Ferenc Józsefhez. Bécs, 1892. február.

február 13-án érkezett meg.⁶⁴ Így Steinbach hamarabb fordult Wekerléhez Moser lemondása kapcsán, mint a bank.⁶⁵ Levelében megírta, hogy Moser korára és súlyos betegségére hivatkozva kérte pozíciójából való elmozdítását. Kifejezte, hogy a nyugdíjazásával kapcsolatos rendelkezésekbe és a bank részéről adandó juttatásokba nem szólnak bele. Az állami nyugdíjról szólva Moser 51 éves szolgálati időről beszélt levelében, Steinbach azonban ezt csak 38 esztendőben számolta ki. A lemondott fő kormányzó a pénzügyigazgatásban kezdte pályáját, majd 1873-ben került a Bodencreditanstalthoz, és 1878. október 15-én nevezte ki az uralkodó az Osztrák–Magyar Bank élére. Ezek alapján a Mosert megillető nyugdíjösszeget elfogadták.

Steinbach megígérte, hogy egyeztet Taaffe miniszterelnökkel, akit majd arra is megkér, hogy jussanak megegyezésre a legfelsőbb elhatározás tervezetében is. Az uralkodó Mosert érdemeiért a Vaskoronarend első osztályával tüntette ki 1883. április 11-én. Az Osztrák Nemzeti Bank korábbi fő kormányzója, Josef von Pipitz munkájának elismeréséül a Lipót-rend nagykeresztjét kapta leköszönésekor. Steinbach ezt az elismerést szánta Moser részére is. Üzenete végén egyeztetéseket javasolt Szapáryval, hogy a legfelsőbb helyen egyetértésben léphessenek fel az új kormányzó személyét illetően.

Moser 1892. február 16-án búcsúzott el. Wekerle és Steinbach február 16. és 22. közötti találkozásukon egyeztették véleményüket a fő kormányzó nyugdíjazásáról. Wekerle 1892. február 17-én este biztosan Bécsben volt, mert Thallóczy Lajossal a kormány sorsáról beszélgetett.⁶⁶ Wekerle szólhatott a fő kormányzó személyének kérdéséről is, mivel Thallóczy naplójában beszámolt Tóth Vilmos jelöltségéről, akit azonban Szláv József ellenzésére elvetettek, „s most végre utólag írván e sorokat – ráfanyalodtak Kautzra, kit itt elméleti embernek, de szószaporítónak tartanak. Sokaknak volt savanyú a szőlő ez állás, gr. Nemes Vinczének inter alia, ki váltig azt fejtegette, hogy a bankdirektornak voltaképp csak diplomatának kell lennie, a mi bécsi nyelven annyit jelent: wissen braucht er zwar nichts aber’an Exzellenz muss er sein.”⁶⁷

Wekerle a bank levelére február 21-én válaszolt, megírta, hogy Moser visszalépését posztjáról tudomásul vette, nyugdíjazását támogatta.⁶⁸ Másnap Steinbachnak válaszolt, és ebben a levelében szólt a kettőjük között lezajlott megbeszélésekről is. Wekerle fő kormányzójelöltjei a következők voltak: dr. Kautz Gyula alkormányzó, Madarassy Pál, a Pénzügyi Közigazgatási Bíróság elnöke és Zichy

64 ÖStA FHKA FM Präs. Zl 858/1892. [Z.: 110/Corr] Adolph von Braun Emil Steinbachhoz. Bécs, 1892. február 13.

65 MNL OL K 255 358. csomó 8. tétel. 576/P.M. [858/F.M.] Emil Steinbach Wekerle Sándorhoz. Bécs, 1892. február 15.

66 Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára (Budapest; = OSZKK), Quart. Hung. 2459. 1. kötet 1887–1900. Thallóczy Lajos Napló. 398.

67 Uo. 399.

68 OeNB-BHA II/02/c. nr. 347/15. [Z.: 556/P.M.] Wekerle Sándor az Osztrák–Magyar Bank Főtanácsához. Budapest, 1892. február 21.

József gróf, Pozsony és Trencsén vármegyék főispánja.⁶⁹ A sorrendet is fontosnak tartotta. Jelöltségét az első két személynek már tudomására hozta, azonban Zichyvel ezt még nem közölte, de bármikor érintkezésbe léphetnek. Időközben Wekerle egyeztetett Szapáryval, és egyetértettek abban, hogy Mosert felterjesztik a Lipót-rend nagykeresztjére.⁷⁰ Erről újabb levélben számolt be Steinbachnak, s kérte, hogy hozzájárulását vegye bele az osztrák legfelső elhatározás tervezetébe. A pénzügyminiszterek hatáskörébe tartozott, hogy a főkormányzó tisztségére felterjesztésük alapján az uralkodó a jelöltet kinevezze. Wekerle ragaszkodott hozzá, hogy ebben az esetben is ez történjék: az előző főkormányzót felterjesztésben függesszék fel, és ugyancsak felterjesztésben tegyenek javaslatot a leendő főkormányzó személyére. Kérte, hogy Steinbach ezt vegye figyelembe a legfelső elhatározás tervezetének elkészítésekor. Másnap Steinbach válaszolt, melyben megköszönte, hogy egyetértenek Moser nyugdíjazásával és Lipót-renddel való kitüntetésével, valamint megírta, hogy előterjesztésében magától értetődően alkalmazza a Wekerle által javasoltakat.⁷¹ Wekerle február 22-én kelt levelére úgy reflektált Steinbach, hogy első helyen Kautz Gyulát jelölte jegybankelnöknek, és ezt az átiratát Taaffénak is továbbította.

Thallóczy 1892. február 27-én naplójában lejegyzett egy újabb szöbeszédet az „esélyes” főkormányzójelöltekről. „Nemes Vincze bank direktor akart lenni, azzal argumentált ma este, hogy ahhoz voltaképp sok ész nem kell, csak diplomatának kell lenni. Kautz azzal tüntetett, hogy neki nem kell a direktórium, pedig rettentően bánta, hogy Láng Lajost emlegették, Tóth Vilmos meg már fogadta is a gratulációkat.”⁷²

Steinbach és Wekerle újabb egyeztetést folytatott a valutarendezéssel kapcsolatban február 26-án, ahol az üresen maradt főkormányzói posztról is szó esett. Wekerle ezzel kapcsolatban levelet küldött Steinbachnak, melyben megírta, hogy március 5-én elküldi Bécsbe Moser nyugállományba helyezéséről, valamint Kautz kinevezéséről a legfelső elhatározás tervezetét.⁷³ Steinbach március 4-én válaszolt Wekerlének a legfelső elhatározás tervezetével kapcsolatos levelére, amelyet aznap küldött el a kabinetirodának.⁷⁴

Wekerle valóban elkészítette a legfelső elhatározás tervezetét, amelyet az ígért időpontban az uralkodó elé terjesztett.⁷⁵ Ezt Ferenc József március 6-án látta el

69 ÖStA FHKA FM Präs. Zl 1034/1892. [nr. 557/P.M.] Wekerle Sándor Emil Steinbachhoz. Budapest, 1892. február 22.

70 ÖStA FHKA FM Präs. Zl 1035/1892. [nr. 576/P.M.] Wekerle Sándor Emil Steinbachhoz. Budapest, 1892. február 24.

71 ÖStA FHKA FM Präs. Zl 1034/1892. Emil Steinbach Wekerle Sándorhoz. Bécs, 1892. február 25. (Anton von Niebauer aláírásával az előadóiívbe piszkozatként felvezetve.)

72 OSZKK Quart. Hung. 2459. 1. kötet 1889–1900. Thallóczy Lajos Napló. 399.

73 ÖStA FHKA FM Präs. Zl 1135/1892. [nr. 636/P.M.] Wekerle Sándor Emil Steinbachhoz. Budapest, 1892. március 1.

74 ÖStA FHKA FM Präs. Zl 1135/1892. Emil Steinbach (Anton von Niebauer aláírásával) Wekerle Sándorhoz. Bécs, 1892. március 4.

75 MNL OL K 255 358. csomó, 8. tétel. 658/P.M. Legfelső elhatározás tervezet. Budapest, 1892. március 5.

kézzjeggyével, vagyis Mosert aznap helyezték nyugállományba, és Kautz Gyula ekkor lett az Osztrák–Magyar Bank új és első magyar származású főkörmányzója.⁷⁶ Steinbach első legfelső elhatározás tervezetében Moser nyugállományba helyezését, Lipót-renddel való kitüntetését és évi 8000 forintos nyugdíját terjesztette elő.⁷⁷

Közben Wekerle az 1892. március 6-án tartott minisztertanácson javasolta Kautz Gyula magyar alkormányzó kinevezését az Osztrák–Magyar Bank kormányzójává.⁷⁸ Kautz kinevezése kapcsán táviratot küldött Steinbachnak, melyben köszönetet mondott neki.⁷⁹

A bank bécsi főépületében 1892. március 17-én nagytanácsot tartottak, ahol még Zimmermann elnökölt, ugyanis Kautzot akkor még nem iktatta be az uralkodó.⁸⁰ Bemutatkozott, amit nem is kellett igazán megtennie, hiszen hosszú ideje együtt dolgoztak a közös intézményben.

Kautz Gyula, az új főkörmányzó

Ahhoz, hogy Kautz az új jegybankelnök hivatalát elfoglalhassa, az uralkodó előtt esküt kellett tennie. Wekerle tudni akarta, hogy Steinbach részt vesz-e az új főkörmányzó ünnepélyes eskütételén vagy sem.⁸¹ Megkérte osztrák kollégáját arra is, hogy Moser korábbi esküformuláját átiratban küldje meg részére. Steinbach válaszában jelezte, hogy részt kíván venni az új jegybankelnök beiktatásán. Ő arra kérte Wekerlét, hogy közölje vele az eskütétel pontos idejét. Mivel az idő szorította őket, így kérte, hogy táviratilag értesítse, s amennyiben péntekig nem érkezik meg az üzenet, úgy a Hotel Königin von Englandbe küldesse azt. Emellett természetesen megküldte Moser esküszövegének formuláját.⁸² Wekerle már másnap válaszolt is Steinbachnak, és tájékoztatta kollégáját, hogy az eskütételre 1892. március 19-én kerül sor.⁸³ Továbbá megkérte, hogy hozza magával a beiktatásra az eredeti esküformulát, hogy az elismerési záradék készítése során az esküt felhasználhassák. Az uralkodó audiencián fogadta Kautzot, ahol ünnepélyes keretek között esküt tett a közönség, így a két pénzügyminiszter előtt is. Midőn átvette az Osztrák–Magyar Bank főkörmányzói pozícióját, Kautz Gyula már 62 éves volt.

76 ÖStA Haus-, Hof- und Staatsarchiv (= HHStA), Kabinettsarchiv, Kabinettskanzlei, Vorträge KZ 846/1892.

77 ÖStA HHStA Kabinettsarchiv, Kabinettskanzlei, Vorträge KZ 848/1892.

78 MNL OL K 27 MTJK 1892. március 6. 17. pont.

79 ÖStA FHKA FM Präs. Zl 1267/1892. Telegramm. Kautz Gyula Emil Steinbachhoz. Budapest, 1892. március 6.

80 OeNB-BHA I/4b. Sitzungs-Protokolle des Generalrates nr. 540/15. [Protokoll 266.] 17. März 1892.

81 ÖStA FHKA FM Präs. Zl 1444/1892. [Iktatószám nélkül.] Wekerle Sándor Emil Steinbachhoz. Budapest, 1892. március 14.

82 ÖStA FHKA FM Präs. Zl 1444/1892. Emil Steinbach Wekerle Sándorhoz. Bécs, 1892. március 15.

83 ÖStA FHKA FM Präs. Zl 1444/1892. [Iktatószám nélkül.] Wekerle Sándor Emil Steinbachhoz. Budapest, 1892. március 16.

Markáns szerepet vállalt a magyar gazdasági életben, kinevezését a közvélemény egyöntetűen remek döntésnek tartotta. Földes Béla a róla készített akadémiai emlékbeszédében a következőképpen nyilatkozott a kinevezéséről: „Különösen Steinbach osztrák pénzügyminiszter, a kiváló jogász és nemzetgazda, kívánta kinevezését. Nagyon örült Kautz annak, hogy Kossuth Lajos is egy képviselő előtt oda nyilatkozott, hogy helyes volt őt kinevezni.”⁸⁴ Kautz tanári⁸⁵ működését így csak 1892-ig folytatta, saját kérésre május 5-től nyugállományba helyezte az uralkodó.⁸⁶

Az Osztrák–Magyar Bank élére került professor köztudottan az aranyvaluta híve volt. Véleményem szerint Ferenc József döntése üzenetértékű volt. Kautz hagyatékából egyértelműen kiderül, hogy tapasztalatai szerint a két politikus, Wekerle Sándor és Emil Steinbach közös hivatali ideje alatt a valutarendezés könnyebben és biztosabban haladt, mint azt követően.⁸⁷ Földes emlékbeszédében felidézte az egyik okot, amiért Kautz a főkormányzóságot elvállalta: „gyakorlati résztvevője kívánt lenni a pénzügyek rendbetételének és a valuta rendezésének, ami a nemzeti Monarchia gazdaságának legfőbb célja.”⁸⁸

Kautz beiktatását követően Bécsbe költözött, és munkáját ott végezte tovább. Hivatali esküjének letétele után búcsút vett a magyar fővárostól, többek között Falk Miksától is. „Egyet pedig kikérek Igentisztelt Barátom, s ez az: légy kegyes (ha nem is személyi, hanem ügyérdemi tekintetből) ezentúl is az Osztrák–Magyar Bank dolgait, működését, fennállását, és jó hírnevét: eddig tapasztalt kegyes támogatásodban, nagy tekintélyed, páratlan publicisztikai tollad, s széles politikai befolyásod alapján való gyámolításodban részesíteni.”⁸⁹ Másnap az Osztrák–Magyar Bank budapesti főigazgatóságának munkatársaitól is elbúcsúzott és megköszönte addigi munkájukat.⁹⁰ 1892. március 22-én átvette a bank főkormányzói hivatalát és az ügyvitelt megkezdte.⁹¹ Wekerle is viszonzta Kautz kedves szavait, és sokatmondóan jelezte, hogy a jövőben számítani fog szaktudására: „Örömmel üdvözlöm Méltóságodat mint az Osztrák–Magyar Bank kormányzóját, megnyugvással látom a bank vezetését a Méltóságod kezeibe letéve. Bízom abban, hogy Méltóság-

84 *Földes Béla*: Kautz Gyula emlékezete. MTA, Bp., 1911. 13.

85 Kautz tanított a Pozsonyi Királyi Jogakadémián, a Nagyváradi Királyi Jogakadémián, 1858-tól a budai Műegyetemen, 1863-tól a Pesti Tudományegyetemen, ahol az 1872–1873-as tanévben a Jog- és Államtudományi Kar dékánja, majd 1873–1874-ben az intézmény rektora volt.

86 ÖStA HHStA Kabinettsarchiv, Kabinettskanzlei, Vorträge KZ 1844/1892.

87 MTAKK Kautz Gyula hagyatéka ms. 1201–1206 Bank és valutarendezéssel kapcsolatos jegyzetek [arany, ezüst, valuta, agio, kamatláb stb.], lapkivágatok: ms. 1201/1 Valutarendezés és Bankunk (elvek) (Theoretikusokkal és általánosokkal), „Cím nélküli bejegyzés”.

88 *Földes B.*: i. m. (84. jz.) 13. „quia practice collaborator volui esse in restauratione rei nummariae et in regulatione valutae, qua maximum scopum Oeconomiae nationalis Monarchiae”.

89 OSZKK Fond IV/453. Kautz Gyula Falk Miksához. Budapest, 1892. március 21.

90 MNL OL Z 1 31283. Kautz Gyula az Osztrák–Magyar Bank Budapesti Főigazgatóságához. Bécs, 1892. március 22.

91 MNL OL K 255 358. csomó, 8. tétel. (566. sz.) Az Osztrák–Magyar Bank Főkormányzója. Kautz Gyula Wekerle Sándorhoz. Bécs, 1892. március 22.

god szakavatott vezetése alatt az intézet a közel jövőben reá háramló kiváló fontosságú feladatoknak teljes mértékben megfelelelnd.⁹²

A valutatörvények megszületése után Alois Mosernek, a jegybank korábbi kormányzójának betegsége elhatalmasodott, és ennek következtében 1892. augusztus 31-én elhunyt.

A bank teljes garnitúraváltásához Zimmermann alkormányzó halála is hozzátartozik, aki 1892. november 8-án hunyt el.⁹³ A bécsi főintézet alkormányzó nélkül maradt, így a bank nagytanácsa az új alkormányzó személyéről tárgyalni kényszerült 1892. november 24-én. A bank statútumai szerinti hármas jelölés alapján a nagytanács az első helyen Vinzenz Ritter von Miller zu Aichholz tanácsost, második helyen Leopold von Lieben tanácsost és harmadik helyen Philip Scholler tanácsost ajánlotta a pozícióra.⁹⁴ Az uralkodó 1892. november 29-én hagyta jóvá Miller kinevezését.⁹⁵

Wekerle sokat tett Kautz Gyula pozíciójának megerősítéséért, ugyanis az 1892. december 27-én tartott minisztertanácson – mint pénzügyminiszter – előterjesztette belső titkos tanácsosi címre.⁹⁶ Az erről szóló legfelső elhatározás tervezetét 1893. január 16-án terjesztette a kabinetiroda elé, az uralkodó pedig 1893. január 18-án látta el kézjegyével.⁹⁷

Az Osztrák–Magyar Bank alkormányzója

Kautz Gyula főkormányzói kinevezésével az Osztrák–Magyar Bank egyik alkormányzói pozíciója megüresedett. Az 1878. évi XXV. törvénycikk 28. pontja alapján az alkormányzókat az illetékes pénzügyminiszter jelölte ki. Mivel a budapesti főintézet alkormányzói állása üresedett meg, így az új alkormányzójelöltek személyére Wekerle tett javaslatokat. A jelölteket a bank nagytanácsa 1892. március 31-én vitatta meg.⁹⁸ Első helyen Hieronymi Károly országgyűlési képviselőt, második helyen Madarassy Pált, a Pénzügyi Közigazgatási Bíróság elnökét, harmadik helyen pedig Andreánszky István báró pénzügyminisztériumi tanácsost jelölte. A szavazáson Hieronymi végzett az első helyen, aki 11 szavazatot kapott, második helyre Madarassy került, aki 10-et és végül Andreánszky, aki csak egy szavazatot

92 MNL OL K 255 358. csomó, 8. tétel 970/P.M. Wekerle Sándor Kautz Gyulához. Budapest, 1892. április 1. (Az előadói ívbe piszkozatként felvezetve.)

93 ÖStA FHKA FM Präs. ZI 6124/1892. [nr. 2220.] Az Osztrák–Magyar Bank Főtanácsa Emil Steinbachhoz. Bécs, 1892. november 8.; MNL OL K 255 358. csomó, 8. tétel 3267/P.M. (2220) Az Osztrák–Magyar Bank Főtanácsa Wekerle Sándorhoz. Bécs, 1892. november 8.

94 OeNB-BHA I/4b. Sitzungs-Protokolle des Generalrates. Nr.: 2350/15. [Protokoll 280.] 24. November 1892. Punkt 4.

95 OeNB-BHA II/02/c. nr. 2401. [6499/F.M.] Emil Steinbach Kautz Gyulához. Bécs, 1892. december 3.

96 MNL OL K 27 MTJK 1892. december 27. 16. pont

97 ÖStA HHStA Kabinettsarchiv, Kabinettskanzlei, Vorträge KZ 220/1893.

98 OeNB-BHA I/4b. Sitzungs-Protokolle des Generalrates nr. 622/15. [Protokoll 267.] 16. Februar 1892.

kapott. A bank levelet küldött a március 31-ei üléséről, de ebben csak a jelölteket vette sorba.⁹⁹ Wekerle az állásra Hieronymi Károly országgyűlési képviselőt szemelte ki. Viszont Hieronymi nem akart lemondani képviselői mandátumáról, így Wekerle írt a képviselőház elnökének, hogy az összeférhetetlenségi bizottság vizsgálja meg az ügyet.¹⁰⁰ Végül Hieronymi nem volt hajlandó a mandátumáról lemondani, így az állást visszautasította. Miután az első számú jelölt nem fogadta el a felkínált posztot, ezért Wekerle azt Madarassynak ajánlotta fel. Így a legfelső elhatározás tervezetébe, melyet 1892. április 8-án terjesztett elő, Madarassy Pál neve került bele.¹⁰¹ Az uralkodó Madarassy kinevezését Münchenben hagyta jóvá 1892. április 12-én,¹⁰² aki hivatalát 1892. április 27-én foglalta el.¹⁰³ Az új alkormányzó és egyben a budapesti főintézet igazgatója részt vett az 1892. május 3-án Bécsben tartott nagytanácson, ahol Kautz kormányzó mutatta be őt a nagytanácsnak.¹⁰⁴

Magyar szempontból egy megerősödött Osztrák–Magyar Bank állt a valutaszabályozás előtt. Wekerlének kapóra jött Moser lemondása, ugyanis a valutaszabályozás szempontjából fontos volt, hogy olyan személyt ültessen a jegybank élére, aki az aranyvaluta híve. Azzal, hogy a főkormányzó magyar lett, magyar részről megerősödött pozícióban vághattak neki a valutaszabályozásnak.

Titkos tárgyalások az Osztrák–Magyar Bankban a valutaszabályozásról

Az új főkormányzó kinevezése előtt Bécsben titkos tárgyalásokra került sor a valutaszabályozás ügyéről. A megbeszélésekről sem az Osztrák Nemzeti Bank levéltárában, sem pedig a Staatsarchivban nem került elő semmiféle dokumentum. Az események egyetlen krónikása Siegfried Pressburger, az Oesterreichische Nationalbank könyvtárosa, aki a jegybank alapításának 150. évfordulója kapcsán írt a tárgyalásokról. Pressburger egy pénzügyminisztériumi jegyzőkönyvre hivatkozott, melyet a tárgyalás kezdetén készítettek.¹⁰⁵

A titkos megbeszélésekre a bécsi pénzügyminisztérium épületében került sor 1892. március 2-án és 4-én. Jelen volt Wekerle és Steinbach, Zimmermann és Kautz alkormányzók, Miller, Lieben, Nemes és Tenenbaum tanácsosok, Mecenseffy

99 MNL OL K 255 358. csomó, 8. tétel [nr. 603.] Az Osztrák–Magyar Bank Főtanácsa Wekerle Sándor. Bécs, 1892. március 31.

100 MNL OL K 255 358. csomó, 8. tétel 1014/P.M. Wekerle Sándor Péchy Tamáshoz. Budapest, 1892. április 2. (Az előadóívbe piszkozatként felvezetve.)

101 MNL OL K 255 358. csomó, 8. tétel 1014/P.M. Legfelső elhatározás tervezete. Budapest, 1892. április 8.

102 ÖStA HHStA Kabinettsarchiv, Kabinettskanzlei, Vorträge KZ 1468/1892.

103 OeNB-BHA II/02/c. nr. 838/15. [1/Eln.] Madarassy Pál Kautz Gyulához. Budapest, 1892. április 28.

104 OeNB-BHA I/4b. Sitzungs-Protokolle des Generalrates nr. 893/15. [Protokoll 269.] 3. Mai 1892. Punkt 2.

105 *Pressburger, S.*: i. m. (27. jz.) 578.

főtitkár, illetve az osztrák pénzügyminisztérium tisztviselői. Mindkét oldalról elismerték, hogy a bank privilégiumát 1897-ig meghosszabbítják, és hogy a valutareform a közvetlen és közvetett előnyökre való tekintettel megéri a pénzügyi áldozatot.¹⁰⁶ Ezt az áldozatot a Monarchia mindkét államának viselnie kell. A bank képviselői elmondták, hogy az anyagi áldozat nagyságáról csak a reform befejezését követően lehet beszélni. A bankvezetés a jövőben ne titkolja el, hogy mindkét állam érdeke a tiszta éves bevételük növelése, illetve hogy a részvényesek szabadon felhasználható 7%-os hozamát csökkentsék. A bank 13–14 millióra becsült aranykészletét a valutaszabályozás segítségével megsokszorozzák, melyből a 80 milliós adósságát jóváírja. Az államadósság-kezelés átvállalását a bank kárpótlás ellenében teszi meg. Mecenseffy szerint a készfizetések felvételének és fenntartásának az előfeltétele, hogy a bankot teszik meg az állami pénztárkészlet kezelőjének.

A tárgyalások második része a szervezeti változásokat érintette. A bank képviselői elleneztek az alkormányzók állami kinevezését és a főtanácsosoknak a nyereségből való részesedését. Mecenseffy javaslatára a bankot felmentették a készfizetés bevezetésének szükségessége alól. A főtitkár előterjesztésével összhangban Wekerle javasolta a bank jogkörének a csökkentését, melyet a bank képviselői visszautasítottak, ugyanis a főtitkárnak a bank működéséért felelősnek kell lennie. Zimmermann alkormányzó ösztönözte a 80 milliós adósság visszafizetését és a jövőben a bank jelzáloghitelező osztályának helyzetét további egyeztetéseken határozzák meg.

A valutareform

A Monarchia pénzügyi gárdája a valutareform kezdetén még nem tudta, hogyan kezdjen hozzá a dualista állam pénzügyeinek megreformálásához. Eleinte az ezüstvaluta fenntartása is szóba került, mi több, a készfizetések felvétele is. Ugyanakkor a pénzügyminisztériumok számára világos volt, hogy az óriási mennyiségű értéktelen ezüstkészlettel valamit kezdenie kell.

Eleinte a két pénzügyminisztérium nem volt egységes állásponton a valutaszabályozás tekintetében. Az osztrákok kezdeményezték ugyan a valutareform megindítását, amely még nem jelentette feltétlenül az aranypénzrendszer bevezetését. Dunajewski a rendezetlenül hagyott valutában jóval több mozgásteret látott a bankok és a tőzsde számára, mint amit a szabályozott keretek nyújtottak volna. Ugyanakkor az osztrák ipar és kereskedelmi szektor már számon kérte a kormányon a rendezetlen valutaviszonyokat.

Viszont az államigazgatás számára a kiszámítható és az egyensúlyba hozott államháztartás sokkal fontosabb volt, mint a tőzsdei, valamint banki spekuláció. Nem mellékesen az uralkodó hadászati és biztonságpolitikai elvárásainak megfelelően a hosszú távú stabilitást az aranystandard biztosította volna. Ezért egy hiva-

---

¹⁰⁶ *Pressburger, S.*: i. m. (27. jz.) 579.

talnokot neveztek ki pénzügyminiszterré Emil Steinbach személyében, aki osztrák részről véghezvitte a reformot.

Emellett fontos az a tény is, miszerint Wekerle érdeke az volt, hogy a drága pénzrendszer megteremtéséhez szükséges költségek jelentős részét az osztrák fél viselje.

Az osztrák és a magyar pénzügyminisztérium a valutaszabályozás előkészítésének kezdetén – 1889-ben és 1890 első felében – a jegybank bevonása nélkül tárgyalt az ezüstvagyonkérdésről, holott a minisztériumok elvárták a banktól, hogy kezdje meg az aranyfelvásárlást. Végül 1890 szeptemberében kezdődtek meg a tárgyalások a minisztérium és az Osztrák–Magyar Bank között. A Monarchia közvetlenül nem tudta kihasználni az amerikai ezüstoffvásárlási törvényt, hanem csak közvetett módon, és az 1893. év eleji konverziós megállapodásnak köszönhetően a Rothschild csoporton keresztül értékesítették az ezüstöt, és váltották át a stabilitást biztosító aranyra.

Az 1892. évi valutareform előkészítésében és lebonyolításában kulcsszerep jutott az Osztrák–Magyar Bank főkormányzójának. Moser elnök a valutaügyben a régi típusú iskolát képviselte, és nem állt az aranyvaluta pártján. Komoly betegsége miatt nem tudott koncentrálni a kormányok és jegybank közös céljára. Gyakran volt távol, a főtanácsuléseken az alkormányzók elnököltek helyette. Moser tisztában volt betegsége súlyával, és egészségi állapotára hivatkozva 1892 februárjának derekán beadta a felmentési kérelmét. Döntését azzal indokolta, hogy a jegybank előtt álló nagy feladatot – a valutaszabályozást – már nem tudja levelezni. Véleményem szerint ezt az elhatározását már jóval korábban meg kellett volna hoznia, ugyanis ezzel hátráltatta a folyamatokat. A következő elnököt a magyarok adhatták a banknak.

A jegybank főkormányzói pozíciójára a legesélyesebb jelölt Kautz Gyula volt, akiről köztudott volt, hogy az aranyvaluta pártján áll. Az uralkodónak az a döntése, hogy Kautzot nevezte ki jegybankelnökké, üzenetértékkel bírt, ugyanis személye garanciát jelentett arra vonatkozóan, hogy átvezeti a jegybankot az aranyalapra. Kautz fiatal korától fogva közgazdaság- és pénzügytant oktatott a budapesti egyetemen, részt vett a kiegyezés gazdasági programjának kidolgozásában, az Akadémia tagja volt, majd 1883-tól az Osztrák–Magyar Bank alkormányzójává nevezte ki az uralkodó. Wekerle pénzügyminiszter a tanítványa volt, aki két szigorlatát Kautz elnöklete alatt tette le.

Gyakorlati feladata az volt, hogy a bank aranyérckészletét fel kellett töltenie, az aranyalaphoz fedezetet kellett szereznie, valamint a felhalmozott arany mennyiséget meg is kellett őriznie. Kautz kiváló munkát végzett, ugyanis elnöksége végére a jegybank aranyércfedezete közel 100%-os volt.

Az Osztrák–Magyar Bank igazgatósága is változásokon ment keresztül. Ha Gustav Leonhardt maradt volna a bank főtitkára, bizonyára lassabban haladt volna a reform. Leonhardt 1891. áprilisi halálával Emil Mecenseffy lett az új főtitkár, aki pártolta a reform keresztülvitelét. Az Osztrák–Magyar Monarchia gazdaságilag nem volt annyira erős, mint a nyugat-európai államok, a bank azonban ügyes pénz-

ügyi manőverekkel mégis megteremtette az aranypénzrendszer alapját. Ez elsősorban a konverzió megkötésével sikerült. Az ennek köszönhető járadékkötvény-kibocsátásokkal nagy mennyiségű aranyhoz jutott a pénzüintézet.

A főkormányzóváltás után strukturális átrendeződésre került sor a jegybank igazgatásában. Miután Kautz lett a főkormányzó, az alkormányzói helye megürült, erre a pozícióra pedig természetesen a magyar pénzügyminiszternek kellett kijelölni arra alkalmas személyt. Tehát a korábbi osztrák fő- és alkormányzó, valamint magyar alkormányzó felállás megváltozott: két magyar és egy osztrák került vezetői pozícióba az Osztrák–Magyar Bank élén. Következésképpen a Monarchia valutareformjának történelmi jelentőségű művére készülve a megváltozott jegybanki erőviszonyoknak köszönhetően a magyar érdekek hatékonyabb érvényesítésére nyílt lehetőség.

ÁKOS KÁRBIN

THE AUSTRO–HUNGARIAN BANK AND THE ANTECEDENTS OF THE CURRENCY REFORM IN 1892

In this paper our aim is to present the role of the Austro–Hungarian Bank (AHB) in switching from the Austro–Hungarian Monarchy’s old-fashioned silver coins to gold. The preparations of the currency reform began in February 1889 on Austrian initiative. At the same time an important question emerged regarding the disposal of the silver stock of the AHB, nevertheless the employees of the bank of issue were only involved in the coordination meetings in September 1890. The person of the Governor of the bank of issue had great importance, as the previous Governor did not support the gold currency. Following his replacement Gyula Kautz took the position in 1892, who was a firm supporter of the gold currency.

Kárbin Ákos (VERITAS Történetkutató Intézet)

CONTENTS

STUDIES

- Máté Kitanics–Erika Hancz–Tamás Tóth–Norbert Pap:
The Problem of Ottoman Antecedents to the Shrine of Turbék 1
- Ákos Kárbin: The Austro–Hungarian Bank
and the Antecedents of the Currency Reform in 1892 19
- Péter Vámos: Friendly Aid and Self-Reliance.
The Hungarian Geophysical Expedition in China, 1956–1962 47

WORKSHOP

- Judit Csákó: Chancellery and History Writing in 14th-Century Hungary.
A Survey of Research History 77
- Viktória Kovács: The Patrons of Lelesz 103
- János Rada: The Rhetoric of *Kulturkampf* and Protestantism in Hungarian Pamphlets 129
- Dávid Turbucz: The Image of Piłsudski in Interwar Hungary 145

REVIEW ARTICLE 163

COMMEMORATION 173

E számunk szerzői

BORHI LÁSZLÓ, az MTA doktora, tud. tanácsadó (MTA BTK TTI) • CSÁKÓ JUDIT PhD, tud. segédmunkatárs (MTA BTK TTI) • GÖZSY ZOLTÁN PhD, tszv. egy. docens (PTE) • HANCZ ERIKA, tud. segédmunkatárs (PTE) • KÁRBIN ÁKOS PhD, csoportvezető főlevéltáros (VERITAS Történetkutató Intézet) • KITANICS MÁTÉ PhD, tud. munkatárs (MTA BTK TTI) • KOVÁCS VIKTÓRIA, tud. segédmunkatárs (MTA BTK „Lendület” Középkori Magyar Gazdaságtörténet Kutatócsoport) • PAP NORBERT PhD, tszv. egy. docens (PTE) • RADA JÁNOS egy. tanársegéd (Miskolci Egyetem) • TÓTH TAMÁS PhD, geofizikus (Geomega Kft.) • TURBUCZ DÁVID PhD, tud. munkatárs (MTA BTK TTI) • VARGA SZABOLCS PhD, főiskolai tanár (Pécsi Hittudományi Főiskola) • VÁMOS PÉTER, a nyelvtudomány (orientaliztika) kandidátusa, tud. főmunkatárs (MTA BTK TTI)

MTA BTK TTI = Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézet
PTE = Pécsi Tudományegyetem

Folyóiratunk közlési szabályzata a www.tti.btk.mta.hu honlapon olvasható